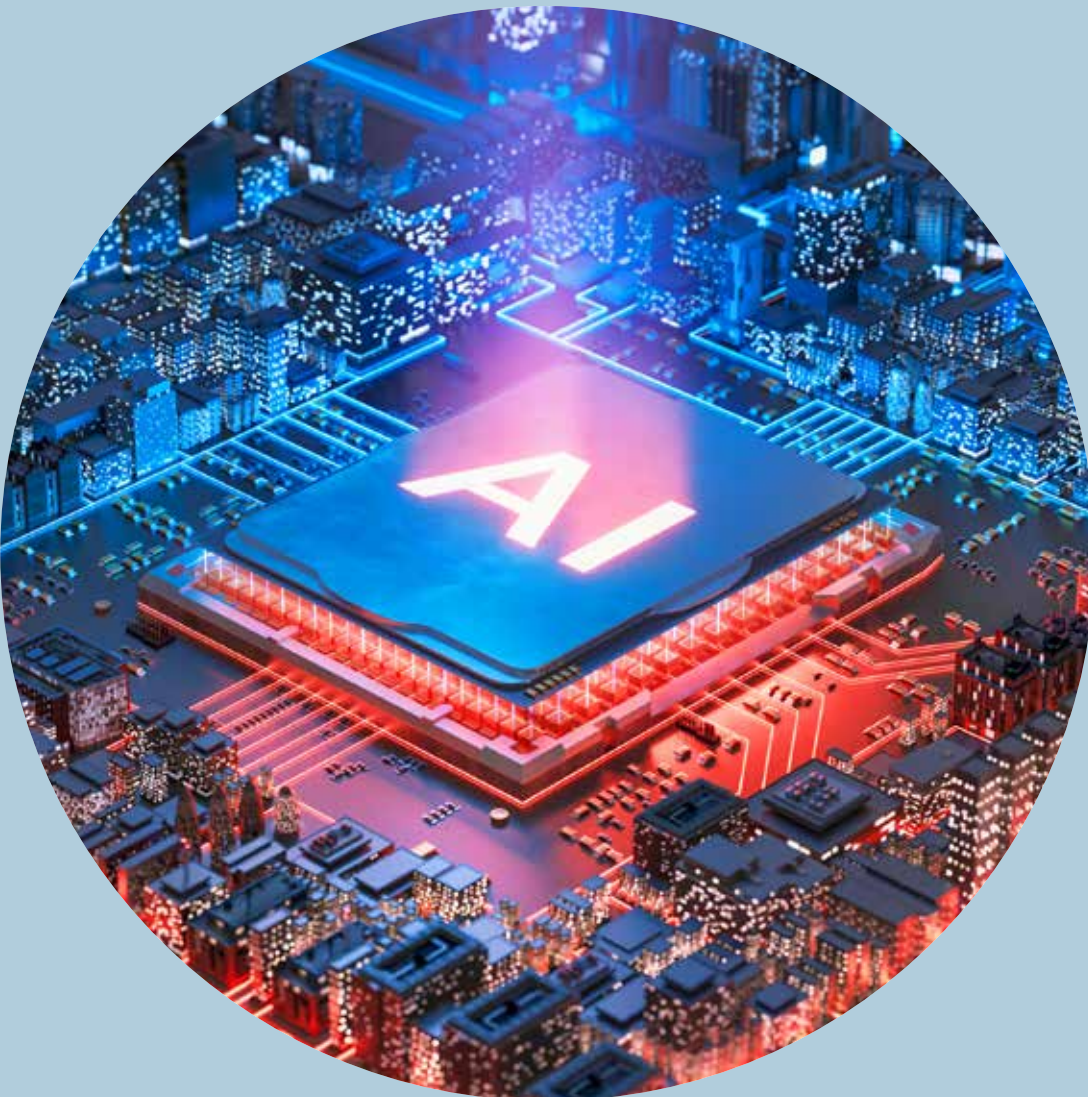


RAPPORT  
NR 8 | 2026

# Makten över framtiden

11 punkter för en progressiv AI-politik

Maja Fjaestad & Simon Vinge



ISBN: 978-91-90191-05-7

©Tankesmedjan Tiden 2026

Författare: Maja Fjaestad & Simon Vinge

Foto: Istockphoto

Layout: Johan Resele

# Innehåll

|   |    |
|---|----|
| <b>Inledning</b>  | 5  |
| <b>Teknik, makt och övervakning</b>   | 7  |
| <b>Vi formar framtiden i nuet</b>   | 8  |
| <b>Varför finns det ingen AI-politik?</b>                                       | 9  |
| <b>Demokratisk kontroll av AI bygger på ökad<br/>transparens och förståelse</b> | 9  |
| <b>AI på arbetsmarknaden</b>  | 11 |
| <b>11 punkter för en progressiv AI-politik</b>                                  | 13 |
| 1. Forskning och innovation   | 13 |
| 2. Regelverk är en tillgång   | 14 |
| 3. En aktiv arbetsmarknads- och fördelningspolitik                              | 14 |
| 4. AI i offentlig sektor – ett högt spel med demokratin                         | 15 |
| 5. Folkbildning: befria tekniken från teknologerna                              | 17 |
| 6. Ett demokratiskt digitalt torg   | 18 |
| 7. En aktiv datapolitik   | 19 |
| 8. Maktbalansen på arbetsmarknaden rubbas<br>med algoritmisk arbetsledning      | 20 |
| 9. Ingen AI utan EU   | 21 |
| 10. Säkerhetsfrågorna behöver vara en integrerad<br>del av användningen av AI   | 23 |
| 11. Algoritmisk revision  | 23 |
| <b>Avslutning</b>   | 25 |



# Inledning

Den artificiella intelligensen, AI, har dominerat många samtal sedan genombrottet för de stora språkmodellerna under senhösten 2022. Att AI är på god väg att förändra vårt samhälle råder det ingen tvekan om – men omfattningen och karaktären på dessa förändringar framstår fortfarande som svårfångade.

Ett vanligt misstag är att beskriva denna samhällsförändring som automatisk eller given. Tvärtom är AI i högsta grad en teknik som kan – och bör – påverkas. En teknik med så stor samhällspåverkan kräver en genomtänkt politik. Det handlar om hur vi formar morgondagens arbetsmarknad, demokratiska processer och välfärdssystem på ett säkert och inkluderande sätt. För ett parti som följt, och styrt, utvecklingen under 1900-talet torde den moderna socialdemokratin vara särskilt väl lämpad att presentera en politik för jämlik och demokratisk AI.

Men samtidigt som behoven av politik är stora lyser de politiska förslagen med sin frånvaro. Många aktörer, inte minst den sittande högerregeringen, har fastnat i resonemang om att ”Sverige halkar efter”<sup>1</sup> och ”förlorar kapploppningen”. Med den typen av analys kommer politiken sällan längre än uppmaningar att ”använda mer AI” i förvaltningen, utan reflektion om vad verktyget ska användas till, varför och vilka utmaningar det för med sig. I EU-apparatens lagstiftningsarbete pågår flera stora och nödvändiga processer – men dessa minskar inte behovet av nationell politik. Snarare är det tvärtom, till följd av det implementeringsarbete och tillsynsarbete som kommer att krävas.

Föreliggande rapport presenterar ett antal perspektiv för en offensiv socialdemokratisk AI-politik. Utan ambition att vara heltäckande vill vi peka ut ett antal områden där AI-utvecklingen påkallar fördjupad

---

<sup>1</sup> <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2025/02/sou-202512/>

politisk reflektion – och särskilt en politik för rättvisa, inkludering och demokrati.

## Teknik, makt och övervakning

Algoritmer och AI-system är inte neutrala verktyg, utan bär på värderingar, antaganden och maktförhållanden från de sammanhang där de utvecklas och den data de är tränade på. När algoritmer framställs som objektiva eller neutrala riskerar deras inneboende bias döljas. Och om ett fåtal aktörer äger de digitala verktygen kommer deras världsbild prägla hur verkligheten förstås och styrs. Socialdemokratin bör ställa grundläggande frågor om vem som utvecklar tekniken och på vilka grunder, vem tekniken optimeras för, vilka mål som läggs in i algoritmerna och vilka värden som prioriteras. Och därmed kan vi också vara med och påverka dessa mål.

Politikens uppgift är att synliggöra och motverka de inneboende strukturer som riskerar påverka enskilda och grupper av människor negativt. Teknik är en form av maktutövning, och med makt bör följa ansvarsutkrävande. Det innebär en skyldighet för politiken att förstå, undersöka och ifrågasätta ny teknik – men också att förstå att AI är en del av samhället, inte något som står i motsats till samhället. Därför är det också nödvändigt att aktivt reflektera kring inom vilka frågor vi inte vill använda AI.

Ett exempel på hur vi i allmänhet underskattar teknikens maktdimension är hur staten formulerar sig kring sina mest grundläggande verktyg. ”Det är bara en IT-upphandling” eller ”vi har bara köpt in ett nytt system” hörs ofta. Samtidigt är det uppenbart att verktygen påverkar besluten på en mängd olika sätt som undgår insyn och granskning av den demokratiska makten. De AI-utvecklande företagen ges stor makt kring vilken data som väljs ut, hur den visualiseras, hur den samkörs och kodas. Det styr de algoritmer som flaggar eller varnar, vilket i nästa led påverkar hur informationen når medborgare och medarbetare. Det är ofta svårt att som lekman förstå dessa processer, särskilt när man närmar sig områden där vanliga regler om öppenhet och transparens inte gäller, till exempel på under rättelse- eller försvarsområdet.

En fråga som varit aktuell har varit Polisens användning av det amerikanska företaget Palantir och hur myndigheten inte velat svara på frågor om detta. Det är dock viktigt att understryka att detta handlar om större frågor än just anlitaendet av enskilda företag. Det handlar om att tekniken, och hur vi hanterar den, påverkar vem som har makten över demokratiska och exekutiva beslut. Oavsett om det handlar om underrättelsetjänsters övervakning, eller bedömning av arbetsförmåga hos den som söker ett jobb, talar vi om en gradskillnad snarare än en artskillnad: vem som utformar algoritmerna och hur de utformas avgör inte bara processen utan även utfallet.

## Vi formar framtiden i nuet

Berättelsen om framtiden är en effektiv och inflytelserik berättelse. Att formulera framtidsvisioner är en form av makt: den som definierar vad som framställs som oundvikligt, möjligt eller önskvärt sätter ramarna för politiska beslut, investeringar och samhällliga prioriteringar i nutid. Om AI beskrivs som en oundviklig del av framtiden innebär det också att hindra en kritisk debatt om AI. Teknikhistorikern Nina Wormbs har beskrivit detta som "det digitala imperativet": föreställningar om teknisk förändring eller hur teknik är beskaffad används för att motivera ekonomisk, kulturell eller organisatorisk förändring. Tekniken får tjäna som ett argument i sig.<sup>2</sup> Om berättelsen om AI-framtiden blir alltför ensidig minskas handlingsutrymmet här och nu. Man talar ibland om stigberoende, något som också är relevant när man bygger in förväntningar om framtiden i nuet. Ett exempel är hur förväntningar ledde till investeringar i infrastruktur i fossila bränslen vilket i sin tur ledde till transportsystem med olja och gas som bas.<sup>3</sup>

Ekonomipristagaren Daron Acemoglu har i sin forskning pekat på att 1800-talets industrialisering genererade generell välståndsökning först när arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen lyckades höja sin röst. På samma sätt behöver arbetarrörelsen möta den nuvarande tekniska utveckling vi lite slarvigt kallar "AI-revolutionen". AI-samhällets utmaningar kräver därför en maktanalys. Utvecklingen bjuder på stora möjligheter till tillväxt och skapande, men digitaliseringens frukter har inte fördelats jämnt. Alla har inte tillgång till Internet, till teknik eller kunskap. Många arbeten kommer att rationaliseras bort, och innehållet i betydligt fler kommer att förändras i grunden. I dag, kanske än mer än under andra teknikskiften, krävs politiska beslut för att uppnå rättvisa. Precis som

---

2 Wormbs, N (2010). "Det digitala imperativet". I J. Andersson & P. Snickars (red.), Efter The Pirate Bay, Mediehistoriskt arkiv 19, s.140–150.

3 OECD (2023). Mechanisms to Prevent Carbon Lock-in in Transition Finance. Paris: OECD Publishing. Tillgänglig på: [https://www.oecd.org/en/publications/mechanisms-to-prevent-carbon-lock-in-in-transition-finance\\_d5c49358-en.htm](https://www.oecd.org/en/publications/mechanisms-to-prevent-carbon-lock-in-in-transition-finance_d5c49358-en.htm)

arbetarklassen behövde organisera sig för att den första industriella revolutionen skulle ge välstånd och förbättringar till ett flertal och inte endast ett fåtal behöver arbetarrörelsen göra det igen. Nu krävs en AI-politik som är visionär, drivande och framåtblickande.

## Varför finns det ingen AI-politik?

Osäkerhet om vart AI-utvecklingen är på väg har också gjort att det politiska svaret varit vagt. På goda grunder, då en seriös "AI-politik" behöver innehålla allt från ett förhållningssätt till hot och desinformation på nätet till arbetsmarknadspolitik till upphovsrätt. På samma sätt som att vi inte har en gemensam politik för alla frågor som rör skriftspråket kommer vi inte ha en gemensam politik för alla områden som berörs av AI. Men – vi behöver ett förhållningssätt till dessa frågor oavsett.

Det finns sannolikt flera anledningar till den tvekan vi sett kring att utforma en AI-politik. En är rädslan att som politiker verka korkad som uttalar sig om tekniska frågor, i vilka man inte har fullständig kunskap. Detta brukar dock aldrig hindra att politiker utformar till exempel en jordbrukspolitik – politikens själva uppgift är att utforma demokratiska förhållningssätt till områden där man inte har fullständig kunskap.<sup>4</sup> Känslan verkar dock vara särskilt stark på det tekniska området.

En andra orsak till den politiska valhäntheten i AI-frågor är den vitt spridda uppfattningen att reglering hindrar innovation. Den är, enligt oss och många andra teknikvetare, en missuppfattning och en falsk dikotomi. Det finns tvärtom många exempel på hur reglering stimulerar innovation.

En tredje förklaring är just osäkerheten om framtiden, och kanske en föreställning om att det går att reglera när vi vet hur det blev. Detta bygger på ett missförstånd om hur teknikutveckling går till – där demokratins krav och institutioner inte bara formar utan även stimulerar innovation, exempelvis genom att låta fler röster höras. Tidigt politiskt engagemang ger också upp möjligheten att påverka utvecklingen åt det håll som gynnar allra flest.

## Demokratisk kontroll av AI bygger på ökad transparens och förståelse

Vi behöver på många sätt den digitala omvandlingen och dess många löften – men bara om den genomförs på rätt sätt. Insyn i processen och vägarna till beslut, tillsammans med rättvisa utfall som går att överklaga är en

---

<sup>4</sup> Schaake, M. (2024). *The Tech Coup: How to Save Democracy from Silicon Valley*. Princeton University Press.

bärande pelare för offentligt maktutövande. Om algoritmiska beslut är svårbegripliga, eller med AI kanske till och med omöjliga att förstå, är det inte demokratiska beslut.

Det är dags för politiken att bli mer aktiv i AI-frågorna genom att vara med och utforma vilket samhälle vi vill ha. Precis som andra politikområden handlar AI-politik om välståndsfördelning och jämlikhet men också om utveckling och innovation. Vi har identifierat 11 politikområden som berörs av AI där vi ser särskilt behov av en socialdemokratisk politik.

## AI på arbetsmarknaden

Användningen av AI i svenska företag ökar stadigt. Under 2025 uppgav 35,0 procent av alla företag med tio eller fler anställda att de använde någon typ av AI, en ökning på drygt 10 procentenheter jämfört med 2024. För de stora företagen (250 och fler anställda) är siffran 71,9 procent. De vanligaste syftena med företagens AI-användning var marknadsföring, försäljning och administrativa processer.<sup>5</sup> Det är dock svårt att i nådens år 2026 – präglad av krig och global oro, stängda sund och skakig ekonomi, att säga om AI-användningen har positiva eller negativa effekter på sysselsättningen.

Om huruvida arbetsmarknaden är mitt i en effektivitetsrevolution tvista de lärde. Otvivelaktigt finns det arbetsuppgifter som plötsligt kan göras med en person i stället för fem. Å andra sidan växer arbetsuppgifter som att granska AI-genererat material eller att hantera mängder av inkommande offerter/ansökningar/klagomål som kunder och medborgare genererar med hjälp av AI. Bilden är inte samstämmig – vilket innebär att politiken bör vara extra lyhörd inför snabba omvandlingar på arbetsmarknaden och beredd på flera olika scenarier. AI-exponering kan antingen komplettera eller ersätta arbete, vilket förstås kan ha mycket olika konsekvenser för arbetsmarknaden.

Det finns en tydlig förväntan från den unga generationen att de lever mitt i en stor omvandling av arbetsmarknaden – och den förväntan i sig påverkar i sig också samhället. I Generationsrapporten 2026 säger 69 procent av unga att de tror att AI kan göra det svårare för deras generation att etablera sig på arbetsmarknaden. Så många som 37 procent av ungdomarna säger att teknikutvecklingen fått dem att tänka om kring sina studie- och yrkesval. Denna andel har ökat med 7 procentenheter sedan 2023, och intresset för mer praktiska utbildningsvägar stiger – andelen sökande till yrkesprogram på gymnasiet ökade med nästan 5 procent till hösten 2025.<sup>6</sup> Rörmokare känns helt enkelt som ett jobb som kommer att finnas kvar, medan

---

5 Statistiska centralbyrån (SCB). (2025). Artificiell intelligens i Sverige 2025. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/forskning-och-det-digitala-samhallet/ovrigt/artificiell-intelligens-i-sverige/pong/statistiknyhet/artificiell-intelligens-i-sverige-2025>

6 <https://info.ungdomsbarometern.se/publika-rapporter/generationsrapporten-2026>

karriären som revisor kan verka skakig. Samtidigt beror efterfrågan på yngre arbetskraft också priset på tokens – när/om datakraft blir dyrare förändras också efterfrågan på arbetskraft.

Det finns studier som pekar på en teknikrelaterad nedgång i arbetstillfällen. Brynjolfsson, Chandar och Chen pekar på att yngre yrkesarbetare (22–25 år) i AI-exponerade yrken har upplevt en relativ minskning av sysselsättningen med 16 procent. Däremot har sysselsättningen för arbetare i mindre utsatta branscher och mer erfarna inom samma yrken förblivit stabil eller till och med fortsatt att växa.<sup>7</sup> I en annan rapport menar Brynjolfsson, Li och Raymond att tillgång till AI ökar löntagares produktivitet med i genomsnitt 15 procent, dock med betydande variationer mellan arbetsuppgifter och branscher.<sup>8</sup>

Det är heller inte givet att effektiviseringar med hjälp av AI leder till automatisk tillväxt. Ekonomipristagaren Daron Acemoglu argumenterar i en text från 2024 att AI:s makroekonomiska effekter kan bli betydligt mindre än vad många hävdar. Han lyfter fram ganska måttliga uppskattade effekter på BNP och produktivitet – 0,53 procent på 10 år (predicted Total Factor Productivity gains). Även när AI förbättrar produktiviteten hos lågutbildade arbetare kan detta öka snarare än minska ojämlikheten, menar Acemoglu. AI ökar dock ojämlikheten mindre än tidigare automationsteknik eftersom AI:s effekter är mer jämnt fördelad över demografiska grupper. Däremot menar han att AI kan öka klyftan mellan kapital- och arbetsinkomst.<sup>9</sup>

Daron Acemoglu, David Autor och Simon Johnson understryker också i en annan rapport att det enda sättet att inte skapa nya klyftor mellan arbete och kapital är att medvetet arbeta för att AI ska ha goda fördelningseffekter. Författarna beskriver vad de kallar för ”pro-worker AI”: teknologier som gör mänskliga färdigheter och expertis mer värdefulla genom att utöka arbetarnas kapacitet.<sup>10</sup> Denna potential uppstår från AI:s förmåga att samarbeta med arbetstagare, vilket gör det möjligt för dem att bli mer effektiva i befintliga uppgifter och att utveckla ny expertis. Däremot, menar författarna, underlevererar marknaden pro-worker-AI på grund av felledande incitament, path dependence inom innovation och utbredd pro-automatiseringshype. Slutsatserna från denna rapport är en rad förslag på insatser som inkluderar riktad forskningsfinansiering, skattereformer för att gynna investeringar i arbetskraft, konkurrenslagstiftning, utbildning, och tydligare strukturer för att garantera arbetstagares inflytande.

7 Brynjolfsson, E., Chandar, B., & Chen, R. (2025). Canaries in the coal mine? Six facts about the recent employment effects of artificial intelligence. Stanford Digital Economy Lab.

8 Brynjolfsson, E., Li, D., & Raymond, L. R. (2025). Generative AI at work. *The Quarterly Journal of Economics*, 140(2), 889–942. <https://doi.org/10.1093/qje/qjae044>

9 Acemoglu, D. (2024). "The Simple Macroeconomics of AI," NBER Working Paper 32487, <https://doi.org/10.3386/w32487>.

10 Acemoglu, D., Autor, D., & Johnson, S. (2026). Building pro-worker artificial intelligence. Massachusetts Institute of Technology. <https://economics.mit.edu/sites/default/files/2026-03/Buildingprocent20Pro-Worker-percent20Artificialpercent20Intelligence.pdf> [economics.mit.edu]

# 11 punkter för en progressiv AI-politik

Som en röd tråd i vårt AI-manifest går övertygelsen att demokrati kräver insyn och att AI-användning ibland fördunklar denna insyn. Kärnan i en offensiv AI-politik handlar att ge människor de verktyg de behöver och förtjänar för att kunna underkasta tekniken demokratisk kontroll. Det är lätt att underskatta den makt som stora datamängder ger till den som besitter dem. I dag väger ofta maktbalansen till medborgarens nackdel, och vi ser en utbredd känsla av maktlöshet gentemot tekniken.<sup>11</sup> Samhällets verktyg måste vara utformade för att garantera medborgarna den makten, vilket kommer innebära insyn och förklarbarhet tillsammans med våra punkter nedan – aktiv omställningspolitik, forskning och reglering.

## 1. Forskning och innovation

Teknik och innovationer kan ge vingar åt människans förmåga, men bara om den jobbar för oss. Socialdemokratin är en rörelse som välkomnar förändring och teknikutveckling. Denna självklarhet för oss socialdemokrater får dock inte slå över i att okritiskt bejaka alla former av teknisk förändring. Tvärtom är det bara om vi faktiskt förstår vad som händer och när samhället tar sig an förändringen som vi kan få den utveckling som vi vill ha.

Hur detta tidigare genomförts har sett ut på olika vis, och backspegeln har sina begränsningar för att staka ut vägen framåt. Ibland har det inneburit förstatligande och hård reglering – ibland att låta privata aktörer experimentera relativt fritt. I socialdemokratins DNA ligger att stödja forskning och innovation, och vi har en lång tradition av stora forskningssatsningar. Inte minst Mariana Mazzucato har pekat på hur uppfinningar som internet, GPS-teknik, pekskärmar och elbilsbatterier utvecklats på statliga forsk-

---

<sup>11</sup> Exempelvis en nyligen publicerad mätning visar att bara 16 procent av den amerikanska allmänheten anser att AI är någonting i huvudsak positivt.  
<https://www.nytimes.com/interactive/2026/05/19/polls/times-siena-national-poll-toplines.html>

ningsinstitut – ofta i högriskprojekt där eventuell nytta av tekniken var svår att förutse eller kapitalisera.<sup>12</sup>

Framtidens innovation kräver utan tvekan satsningar på tvärvetenskap, data- och beräkningskraft, forskningsinfrastruktur och kreativa miljöer, och där behöver politiken vara. AI-politiken måste i hög grad vara en forskningspolitik.

## 2. Regelverk är en tillgång

Klok och välavvägd lagstiftning, såväl nationell som på EU-nivå, är en förutsättning för att skydda medborgare och slå vakt om vårt öppna samhälle. Att främja innovation och samtidigt mildra samhällsliga orättvisor kräver ett ramverk som säkerställer att fördelarna med AI fördelas rättvist. Lagstiftning och regelverk är en oundgänglig del av demokratiskt maktutövande, och det gäller också när ny teknik implementeras i våra samhällen.

Vi accepterar inte idén att reglering och innovation står emot varandra. Reglering har många gånger visat sig vara en förutsättning för kreativitet och skapande, exempelvis inom miljöteknik. Sverige har varit ledande inom innovation inom bland annat rening av utsläpp, mycket tack vare utsläppsriktlinjer. Det finns också exempel på när det är lämpligt att begränsa användningen av en teknik för att den är farlig, där ett exempel är hastighetsbegränsningar på vägar. Sällan hörs åsikten att hastighetsbegränsningar måste bort för att de begränsar innovation av snabba motorer – skyddet för människor är viktigare. Det går helt enkelt inte att föreställa sig en progressiv eller socialdemokratisk teknikpolitik utan klok och välavvägd reglering.

## 3. En aktiv arbetsmarknads- och fördelningspolitik

Vilka förändringar kommer AI att innebära för svensk arbetsmarknad? Precis som det ibland sägs om den franska revolutionen är det för tidigt att utvärdera. Vissa forskare pekar på att inga större arbetsmarknadsförändringar tycks synas. Andra pekar på effektivitetsvinster i vissa företag, men vinster som kanske inte kommer att avspeglas i arbetstillfällen. AI:s effekter i näringslivet skattas från revolutionerande till marginella, beroende på bransch och analytiker. De förändringar vi ser på arbetsmarknaden i dag är ofta förstärkningar av effekter vi sett under flera årtionden,

---

<sup>12</sup> Se exempelvis Mazzucato, M. (2013). *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press.

inte minst s.k. jobbpolarisering där jobben växer i ändarna av lönehierarkin, alltså bland högkvalificerade och lågkvalificerade jobb, medan jobben i mellanskiktet minskar.

Den svenska modellen har historiskt gett trygghet som i sin tur har gett acceptans för förändringar. Ett verktyg som ligger Socialdemokratin varmt och nära är omställningsförsäkringarna med a-kassan i spetsen. A-kassan behöver även i framtiden vara en grundbult, men den är i dag utmanad. Vissa grupper arbetstagare kompletterar a-kassan med privata försäkringar tecknade genom sina fackförbund medan andra fackförbund inte har råd att bära risken, vilket splittrar försäkringsskyddet där delar av arbetsmarknaden i praktiken har en svag omställningsförmåga. Detta riskerar den naturliga acceptans som under lång tid byggts upp gentemot tekniksiften, och som vilat på att den som riskerat jobbet när branschen rationaliserats bort haft möjlighet att skola om sig.

Strukturomvandlingar kräver just omställningsförsäkringar för att dela på riskerna och kostnaderna solidariskt i samhället: socialförsäkringar, trygghet i omställning, möjlighet till utbildning och livslångt lärande. Sverige har varit berett att ta notan för en relativt dyr omställningspolitik just för att vi sett de vinster i tillväxt och produktivitetsförbättringar som möjligheten att ställa om arbetskraften innebär på sikt. Vi menar att en aktiv teknikpolitik inte kan undvara gamla hederliga omställningsreformer. Sannolikt innebär den teknikreform vi är mitt inne i att skattebaser behöver ses över; det värde som AI genererar behöver fördelas rättvist. Samtidigt innebär detta svårigheter om de nya arbetstillfällena skapas i andra länder; AI-omvandlingen är global.

In summarum: det är inte meningsfullt att försöka förutsäga exakt hur många jobb som försvinner eller tillkommer, men den socialdemokratiska politiken behöver ta ansvar för riktningen så att AI blir en kraft för både tillväxt och inkludering. Där ingår att ta höjd för flera olika scenarier, liksom att ta ansvar för jobbens innehåll (punkt 9).

#### **4. AI i offentlig sektor – ett högt spel med demokratin**

AI och algoritmer har en given plats i den offentliga sektorn, och digitaliseringen – med tillhörande automatisering – av den offentliga förvaltningen har pågått under flera decennier. En innovativ offentlig sektor innehåller många möjligheter till både effektivitet och ökat medborgarinflytande.

Samtidigt befinner vi oss i ett läge där grundlagar och offentlighetsprincip i det digitala rummet i praktiken inte följs när AI och algoritmer används för beslut i offentlig sektor. Detta är ett högt spel med en av Sveriges vik-

tigaste resurser: den höga tilliten till samhällets institutioner. Denna resurs är en central komponent i vår modell och har byggts upp under flera hundra år.

Med sin lag från 1766 sägs Sverige vara det första landet i världen att införa både pressfrihet och allmän tillgång till officiella statliga handlingar genom offentlighetsprincipen. Dessa principer hålls fortfarande i högsta aktning och åberopas ofta både för att kontrollera den verkställande makten och för att säkerställa att processer på alla nivåer förblir lagliga, rättvisa och inkluderande.

Som medborgare ger vi offentliga organ auktoritet över liv och död – men vad kräver vi i utbyte mot att vi avstår denna makt? Traditionellt kräver vi transparens kring hur denna befogenhet utövas, och vi insisterar på att demokratiska institutioner – medierna, rättsväsendet och relevanta ombudsmannar – upprätthåller granskning av dessa processer. I både teori och praktik är algokratin, där lagen och dess tillämpning ersätts av icke-transparenta algoritmer, ett direkt hot mot denna demokratiska förvaltning. Dels har vi sett att principerna inte följs i praktiken. I boken *AI och makten över besluten* ger vi exempel på hur transparens, rättvisa, möjlighet att överklaga åsidosätts i Sverige och andra länder – många gånger utan ansvarsutkrävande för staten trots stora konsekvenser för medborgaren.<sup>13</sup> Dels finns problem med datan: den stat som exempelvis överlåter datakörningar för underrättelseverksamhet till ett utländskt företag ger samtidigt bort en del av den yttersta beslutsrätten, eftersom en rad beslut fattas redan i hur datan hanteras, hur den flödar inom och mellan systemen och slutligen synliggörs. Huruvida datan AI:n tränats på innehåller snedrepresentation och bias är ofta oklart. Och oavsett om det sitter en människa i sista ledet har algokratin haft styrande makt över de beslut som fattas.

Det inflytande som flera stora teknikföretag haft på utvecklingen av digitala verktyg är i dag uppmärksammat, inte minst med tanke på de geopolitiska utvecklingarna det senaste året. Författaren Marietje Schaake påpekar hur teknikföretag inte bara utövar enorm ekonomisk makt: genom att ta över roller som normalt utförs av demokratiskt valda organ får de också politisk makt i att forma offentliga funktioner i allt från kommunala förvaltningar till polisarbete och militär försvarspolitik.<sup>14</sup>

---

<sup>13</sup> Fjaestad, M., & Vinge, S. (red.). (2024). *AI och makten över besluten*. Volante.

<sup>14</sup> Schaake, M. (2024). *The Tech Coup: How to Save Democracy from Silicon Valley*. Princeton University Press, 2024.

Öppen källkod är ett sätt att öka transparensen i systemen. När kommuner, regioner och myndigheters digitala arbete utgår från open source-principer, för både inköpt och egenutvecklad programvara, ger det en bättre utgångspunkt för att revidera och sprida koden och att inte låsas in i en enskild firmas system. Öppen källkod ger inte i sig tillräcklig transparens men är ett steg på väg. En annan aspekt är att skattebetalarnas pengar förvaltas bättre om inte offentliga aktörer göra dyra upphandlingar parallellt för att köpa samma sak. Markus Matteby argumenterar för att öppna system leder till bättre värde av offentligt investerade medel.<sup>15</sup>

Stora upphandlade digitala system har en historia som väcker förskräckelse och rysningar i det offentliga Sverige – journalsystem, Skolplattformen, et cetera. Samtidigt riskerar offentliga aktörer att fastna i beroenden av andra länder, inte minst USA, som kan äventyra informationssystem. Modulära, lokalt utvecklade system, som kan kopplas till varandra och där det är möjligt att både granska systemen och skydda dem från inflytande är en lösning.

## 5. Folkbildning: befria tekniken från teknologerna

Kunskap är makt, och kunskapsbrist ger också maktlöshet. Folkbildning är en del av demokratin, och folkbildning kring AI är nödvändig för att ge medborgarna möjlighet till deltagande i AI-politiska frågor. För sann demokrati behöver vi folkbildning, aktiva medborgare och medier som både är fria och har tillräckligt med resurser. Även tillgång till teknisk expertis för beslutsfattare behöver resursättas, så att den demokratiska makten inte ständigt är i kunskapsunderläge mot andra teknikaktörer. På samma sätt bör ett ansvar om popularisering av tekniken läggas på utvecklarna: man ska inte behöva programmera för att vara medborgare.

AI kan inte vara fritt valt arbete, eller en vidareutbildning som de arbetstagare som har tid över på kvällarna ägnar sig åt. De senaste åren har lett till många krav på ökad AI-kompetens och teknisk kompetens för både arbetstagare och medborgare. Dessa uppmaningar förtjänar stöd för att öka kunskapen och engagemanget i de teknologiska aspekterna av samhällsförändring. Folkbildning har varit ett av arbetarrörelsens nyckelprojekt sedan dess bildande. Men krav på läskunnighet får aldrig ersätta förklaring. Demokratiskt deltagande bör aldrig vara beroende av teknisk expertis.

Under flera år har begreppet ”förklarbar AI” (explainable AI) varit kärnan i diskussioner inom etik och implementeringsforskning. Förklarbarhet,

---

<sup>15</sup> Matteby, M (2024) ”Om ett ministerbesök, intraprenörer och kommunala perspektiv: En uppgörelse”. I: Fjaestad, M. & Vinge, S. (red.) AI och makten över besluten. Volante, s. 69–84.

i betydelsen begriplighet och ansvarstagande är en förutsättning för deltagande, tillsammans med transparens.<sup>16</sup> Genuint förklarbar AI ställer krav på både utvecklarna och mottagarna av AI.

Slutligen måste en sant folkbildande politik komma ihåg att dagens tekniskifte skiljer ut sig genom att det ofta är komplexa arbetsuppgifter som tas över av tekniken. Exemplet många på hur människan avkvalificeras (eng. deskilling). Därför bör folkbildning handla om betydligt mer än att prompta och koda, utan ge utrymme åt frågor kring vad den nya tekniken inte bör göra – och vilka förmågor hos människan som samhället vill bevara, även om AI-modeller kan göra dem snabbare i vissa fall. Dessa frågor kräver att fler discipliner än de som utvecklar programmen ges reellt inflytande över användandet.

## 6. Ett demokratiskt digitalt torg

Mycket av det som tidigare skedde i det offentliga rummet har digitaliserats. Med sociala medier och de kommersiella algoritmer som vi och våra barn lever i är en kommersialiserad plats, där vi översköljs av desinformation, deep fakes, påverkansoperationer, hot och hat. Risker accentueras av att plattformarna ägs av ett fåtal stora kommersiella aktörer.

För att slå vakt om det fria ordet på internet bör utgångspunkten vara att sociala medier är samhällsviktig infrastruktur, och de rum eller torg där vi tar del av nyheter och umgås. Vi bör därför förhålla oss till den med som vi gjort med tidigare samhällsviktig infrastruktur, som järnväg eller telefon, där offentliga strukturer och internationella organ haft engagemang och intresse – och regleringsmöjligheter

Vi har sett flera exempel på hur AI sprider desinformation och deep-fakes, och används av auktoritära krafter för att sprida sitt budskap. Vi har också sett hur sociala mediernas algoritmer tenderar att gynna dessa budskap vilket kan leda till social oro och till att osanna nyheter får vingar på ett sätt som sanningen inte lyckas få. Under covid-19 pandemin spreds falska myter om vaccin som aldrig förr. Den svensk-amerikanske professorn Max Tegmark har exempelvis pekat på sociala mediernas roll i stormningen av Capitolium, och risken för att spektakulära påståenden får mer uppmärksamhet än sakliga. Utbildning i källkritik måste vara en del av samhällets ansvar.

AI-drivna rekommendationssystem på sociala medier kan förstärka och sprida polariserande åsikter, vilket i sin tur riskerar att underminera demo-

---

<sup>16</sup> Floridi, L., Cowsls, J., Beltrametti, M. et al. AI4People—An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. *Minds & Machines* 28, 689–707 (2018). <https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5>

kratiska diskussioner och beslutsfattande. Plattformarnas algoritmer syftar till kommersiella intressen, och intresset av att stödja ett opartiskt samtal är i bästa fall sekundärt. Genom att hålla kvar användaren på plattformen så att han eller hon genererar data, eller köper saker av sajtens annonsörer, nås företagets mål. Brist på social gemenskap leder till att människor söker pseudo-mänskliga samtal med språkmodeller, något som i några fall till och med lett till att AI:n uppmuntrat självmord. Hur de sociala algoritmerna påverkar våra beteenden och vårt liv på internet är ännu en inte helt klarlagt, men eftersom det offentliga såväl som mellanmänskliga samtalet är en central del av demokratins fundament bör detta erkännas, och mer uppmärksamhet vändas till de demokratiska och psykologiska konsekvenserna.

## 7. En aktiv datapolitik

Data är sällan – eller aldrig – neutral. En omedveten fördom, eller bara urvalet av vilken data som används, kan leda till snedvridna och värderande resultat som riskerar att implementeras långt utöver algoritmens ursprungliga syfte och användningsområde. Resultatet blir att datan reproducerar det mönster som den matats med från början, med samma brister. En strategi för rättvis data är en förutsättning för ett rättvist samhälle.

Mängden data som genereras av varje medborgare är inte jämnt fördelad. De som förlitar sig mer på högteknologiska prylar eller kör bil i stället för kollektivtrafik tenderar att lämna ett större 'dataavtryck'. Ett datadrivet samhälle riskerar att upprätthålla trender och sociala klyftor. Det finns också en geografisk aspekt i detta avseende, där vi kan se att data som används i många AI-sammanhang är starkt snedvriden mot ett fåtal rika länder.<sup>17</sup> På samma sätt tenderar män, som globalt äger mer än kvinnor och som är överrepresenterade i tekniksfären, att generera mer data. Om vi inte ska ha ett AI-samhälle som reproducerar ojämställdhet behöver detta alltså aktivt hanteras.

Relationen mellan individ och data är en relation minst lika central för den globala ekonomin som den mellan arbete och kapital. En progressiv datapolitik behöver ta den personliga integriteten och medborgarens rättigheter till privatliv på stort allvar.

Den enskilda medborgaren behöver få en överblick över vilken data staten har tillgång till, vilka aktörer som har tillgång till den samt – inte minst

---

<sup>17</sup> Benchmarking av AI-prestanda i mer än hälften av datamängderna från 26 000 forskningsartiklar kom från endast 12 elitinstitutioner och teknikföretag i USA, Tyskland och Hongkong (Kina). Frekvens av dataanvändning per land. Forskning av: Koch, Denton, Hanna och Foster (2021) Även i: The Mozilla Internet Health Report 2022, <https://2022.internethealthreport.org/facts/>

när det gäller känsliga uppgifter som hälsodata – inom rimliga ramar kunna sätta gränser för hur informationen delas till och mellan myndigheter. Samtidigt innebär så kallade ”opt out”-lösningar att datans representerbarhet förvrängs. Med fungerande anonymisering och hög säkerhet kan man värna att svensk hälsodata är så fullständig som möjligt, och därmed ligga grund för forskning på data vars urval inte snedvrids.

Ofta hör man i debatten att data är den nya olja – i betydelsen att data innehåller ett stort ekonomiskt värde. Man bör dock ifrågasätta det ensidigt stora fokuset på det ekonomiska värdet av data. Till skillnad från olja är värdet av data tätt kopplat till de känsliga uppgifter den innehåller, och behöver hanteras med yttersta varsamhet.

Många krafter – både kommersiella och fientliga – är ute efter medborgarnas data. Staten måste vara en garant för integritet, och samtidigt måna om att den data som används för beslut är representativ och utan snedvridningar.

## **8. Maktbalansen på arbetsmarknaden rubbas med algoritmisk arbetsledning**

Relationen mellan arbetsgivare och den arbetare som utför arbetet har format vårt samhälle, vår arbetsmarknad och dess institutioner, och varje förändring i maktbalansen har historiskt inneburit samhällsomvälvande förändringar. Självklart kommer den utveckling som just nu sker på världens arbetsmarknader få konsekvenser för mer än arbetets innehåll. Enligt OECD har 9 av 10 arbetsgivare i USA, nästan 8 av 10 i Tyskland, börjat använda sig av algoritmisk arbetsledning.<sup>18</sup>

Bakom ett knöligt begrepp döljer sig en rad sofistikerade system som samlar in enorma mängder data om det utförda arbetet, där exempel kan vara positionering på våningsplan, kroppstemperatur, skickad e-post och bokade möten, tid, diverse processer, tangentbordstryck. Med effektivisering som ledord används all denna data för att utvärdera och optimera processer, och samtidigt – direkt eller indirekt – leda och fördela arbetet. Det kan ske genom att direkt dela ut arbetsuppgifter utifrån tidigare genomfört arbete, eller genom att erbjuda arbetsgivaren olika prestationsmått att basera exempelvis ersättning på. Fenomenet sågs först i ”gig-ekonomin” bland plattformsföretag men finns i dag, som OECD visar, på nästan alla arbetsplatser i såväl offentlig som privat sektor. Medan algoritmisk arbetsledning först uppmärksammades inom lagerarbete sker det

<sup>18</sup> OECD. (2025). Algorithmic management in the workplace. Organisation for Economic Co-operation and Development. [https://www.oecd.org/en/publications/algorithmic-management-in-the-workplace\\_e\\_287c13c4-en.html](https://www.oecd.org/en/publications/algorithmic-management-in-the-workplace_e_287c13c4-en.html)

nu också i alla typer av arbete, i yrken som kräver lång utbildning och erfarenhet, och är ofta inbyggt i system som exempelvis Microsoft Teams. Algoritmisk arbetsledning är en utmaning för läkaren, ingenjören och statstjänstemannen lika mycket som för undersköterskan eller telefonförsäljaren.

Den svenska arbetsmarknaden bygger på att arbetstagaren – med möjligheten till facklig sammanslutning – överlåter till arbetsgivaren att leda och fördela arbetet. I gengäld förväntar hon sig inte bara ekonomisk kompensation, utan även inflytande i form av medbestämmande, information och en hållbar arbetsmiljö. Den algoritmiska arbetsledningen utmanar alla dessa tre.

Frågan om att hantera algoritmisk arbetsledning och arbetstagarens data inom den svenska arbetsmarknadens vanliga verktyg, som till exempel MBL, har diskuterats av Martin Linder.<sup>19</sup> Linder argumenterar för att den svenska modellen, inte minst MBL, behöver anpassas för att säkerställa insyn, inflytande och rättvis fördelning vid införande av AI i arbetsplats-system. Det kommer att krävas nya kollektivavtal – men det kommer inte räcka.

Ett demokratiskt samhälle bygger i grunden på att olika intressen kan mötas och vägas mot varandra. Vad algoritmrevolutionen på arbetsmarknaden innebär är att arbetsgivarsidan ges ett enormt övertag i förhandlingsstyrka. Med tillräcklig data kommer arbetstagaren alltid ha varit på fel plats vid fel tillfälle någon gång, skickat fel mejl, eller gjort andra misstag – där möjligheten att motbevisa försvinner i algoritrens ensidiga framställning.

## 9. Ingen AI utan EU

AI har många globala egenskaper, men Europa, eller EU, är en naturlig krets att tillvarata medborgarnas intressen i AI-frågor. Att AI-användare kan känna sig trygga med dataanvändning, integritet och säkerhet med teknik som regleras inom den europeiska AI-förordningen är en god början. Sverige behöver ha en aktiv internationell röst i AI-frågor och vara en tydlig politisk aktör inom EU. Starkare svenska positioner när den europeiska AI-förordningen förhandlades hade till exempel sannolikt inneburit mer inflytande. Det duger inte att slentrianmässigt gnälla på EU:s dataskyddsförordning, GDPR – i stället behöver konstruktiva lösningar, som syftar till att stärka europeiska medborgares integritet och inflytande,

---

<sup>19</sup> Linder, J. & Linder, M. (2026). AI, produktivitet och MBL. Arena Idé. <https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2026/03/linder-linder-ai-produktivitet-och-mbl-20.pdf>

föras fram. Sverige kan och bör komma med specifika förslag och lösningar i kommande EU-förhandlingar, och stödja en väg av välavvägd AI-policy framåt utan att söka urvattna den.

På det stora AI Summit i Paris för ett drygt år sedan ställde Ursula von der Leyen frågan om Europa ligger efter Kina och USA i AI-utvecklingen. Hon konstaterade: the AI race is far from over(...) And global leadership is still up for grabs.

Som von der Leyen underströk är Europas position i AI-frågor i relation till såväl Kina som USA av högsta intresse. Det finns ingen anledning att lägga sig platt och lämna öppet fält till andra teknikregioner, men även ett alltför stort beroende kan vara problematiskt.

Europa har inte råd att vara naivt när USA allt mer öppet angriper europeisk tech-lagstiftning. När Washington till och med hotar med inreseförbud mot personer kopplade till EU:s digitala regelverk och beskriver europeiska regler som "censur", handlar det inte längre bara om saklig oenighet – utan om politisk påtryckning.<sup>20</sup>

Ett annat exempel är när åklagare vid Internationella brottmålsdomstolen i Haag (ICC) förlorade tillgången till sin e-post i maj 2025 efter att amerikanska sanktioner införts mot honom. Sanktionerna kom efter att ICC utfärdade arresteringsorder mot Israels premiärminister Benjamin Netanyahu och andra kopplade till konflikten mellan Israel och Gaza. Microsoft stängde tjänstemannens konto efter en presidentorder från Donald Trump. Händelsen ledde till att viktiga kommunikationskanaler bröts och blev en varningssignal om våra beroenden av infrastruktur som kontrolleras av stora teknikföretag.<sup>21</sup>

Sammantaget stärker detta bilden av att AI inte bara är en teknisk fråga, utan en fråga om makt, oberoende och suveränitet. Europa behöver värna sin egen tekniska förmåga och juridiska oberoende. För Sverige handlar det om att vara med att skapa demokratiska alternativ för vår kontinent och vår samhällsordning.

---

20 Schaake, M. (2026, 17 maj). Europe's leaders must stop self-censoring. Financial Times. <https://www.ft.com/content/c4a067dc-dfac-487b-906f-c9bbb73016e8>

21 Återgivet i bland annat Austad Asser, Elisabeth. (2025) Teknologiens makt: Hvordan kunstig intelligens forfører, frister og utøver makt – og hva vi kan gjøre med det. Cappelen Damm

## 10. Säkerhetsfrågorna behöver vara en integrerad del av användningen av AI

AI för med sig risker på flera nivåer. Den stora internationella rapporten *International AI Safety Report* är en genomgång av aktuella säkerhetsrisker som görs av internationella experter.<sup>22</sup> Rapporten delar in riskerna i missbruk och illasinnad användning av AI (desinformation, cyberattacker, användning i konflikter), tekniska fel och även systemisk risk, det vill säga långsiktiga samhällseffekter av AI, som effekter på arbetsmarknaden och risker för mänsklig autonomi.

Rapporten understryker hur säkerhetsarbetet kring AI behöver ske i flera lager eftersom riskerna är komplexa. När systemen testas före införande är det svårt att förutspå verklig nytta eller risk eftersom de kontinuerligt utvecklas. Riskhantering behöver inkludera både hot och sårbarheter, och kontinuerligt utvärdera kapacitet hos antagonister. Samtidigt, understryker rapporten, är det kanske viktigaste försvaret mot AI-risker att bygga ett socialt resiliентt samhälle – skydd mot AI-risker är en del av vårt civila och militära försvar. Det kan innebära att stärka kritisk infrastruktur, kontinuerligt utveckla verktyg för att identifiera desinformation och bygga robusta institutioner. En hög samhällslig beredskap för AI-risker är också en förutsättning för näringsliv och innovationskraft.

I en värld som inrättat en global ordning och kontrollmekanismer mot massförstörelsevapen ter sig AI-krigföring både skrämmande och utanför det multilaterala samarbetet. Ny teknik måste, på samma sätt som kärnvapnen på sin tid, inkluderas i den globala dialogen om vapen och rättsordningar, både för aggression från stater och terrorgrupper.

## 11. Algoritmisk revision

Idén om den demokratiska staten bygger på det grekiska torget där varje fri man fick debattera och rösta. När den parlamentariska demokratin delegerar detta beslutsfattande bygger vi upp en byråkrati för att kunna följa och förstå besluten: protokoll, beslutsunderlag, lagar med förarbeten, delegationsordningar. Algokratin stoppar stora delar av dessa beståndsdelar i ”svarta lådor”. Lagen måste kodas, men varje tillämpning av lagen innebär en tolkning. Lagstiftaren kan aldrig förutse alla situationer som kan uppstå. Tolkningen lade vi därför under stora delar av 1900-talet på byråkrater – utbildade i många år för att inte fastna i lagens bokstav utan i idealfallet nå fram till dess avsikt.

---

<sup>22</sup> International AI Safety Report 2026 | International AI Safety Report <https://internationalaisafetyreport.org/publication/international-ai-safety-report-2026>

Algokratin, ibland dragen till sin spets när den är kodad av externa konsulter utan inflytande från förvaltningen som bara får se dess resultat, drar frågan till sin spets: hur vet vi att algoritmen gör det den säger att den gör. Frågan är lika relevant för myndighetsbeslut när algoritmen är lagen (hur vet vi vilken information som tagits hänsyn till) som för arbetsledning när algoritmen är din chef (vilken information har valts ut för att visa just denna bild av arbetsinsatsen), och är inte olöslig – men kan heller inte viftas bort.

Situationen liknar den hos det ekonomiska systemets pelare, aktiebolaget, där en hel bransch sysselsätter miljontals experter för att säkerställa just att det redovisningen säger är detsamma som företaget gör. Algoritmisk revision torde därför vara en väg framåt.

Det måste också finnas möjlighet för den enskilde att få stöd mot AI-orättvisor och AI-sårbarhet. Det kan handla om förklarbarhet eller visa vad algoritmen gör, liksom att uppmärksamma de tillfällen där det gått snett. Sverige behöver därför en algoritmombudsman där frågor om algoritmer och AI samlas för att stötta medborgare och granska algoritmer.

## Avslutning

Vi har försökt konkretisera hur en teknikpolitik för 2000-talet skulle kunna se ut. Den bärande tanken är att vi måste förstå att det digitala i dag är lika verkligt som den fysiska världen, om inte verkligare. I rapporten har vi försökt presentera en färdplan och en varning: en varning om riskerna ifall demokratisk tillsyn inte håller jämna steg med teknisk förändring, och en färdplan för hur vi kan återupprätta demokratisk kontroll över den digitala framtiden – som innehåller många löften.

Vi har verktyg för förändring och vi vet hur de ska användas: maktanalys, folkbildning, och politik. Men det är en utmaning när den politiska debatten tenderar att bli kortsiktig och populistisk; AI-politiken måste ha siktet inställt på vilket samhälle vi vill ha. Socialdemokratisk politik kan inte innebära någonting annat än tydliggöra kopplingen mellan teknik och makt och förflytta den makten med demokratins verktyg. Makten över framtiden tillhör medborgaren, inte teknikföretagen eller algokratin.

Tankesmedjan Tiden vill  
stimulera progressiv debatt kring de  
avgörande utmaningar som samhället står inför:  
klimatomställning, trygghet i förändring och  
minskad jämlikhet.

Tankesmedjan Tiden vill visa att det är möjligt att driva  
progressiv politik i en tid som är både globaliserad och lokal.  
Vi vill visa att en sådan politik varken behöver vara dogmatisk,  
låst vid sin historia eller ett resultat av kortsiktiga  
kampanjstrategier och triangulering.

Vi deltar i den politiska debatten,  
analyserar samhällsproblem, tar fram rapporter  
med reformförslag och ordnar seminarier.

Tankesmedjan Tiden ger även ut  
den socialdemokratiska  
idétidskriften Tiden.